

Akademik Alanda Sosyal Politika Nereye?

(*Çalışma ve Toplum*, S.36, 2013/1)

Giriş: Neden bir Değerlendirme?

Uzun süredir, okuduğum çalışmalar, izlediğim tartışmalar nedeniyle -Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümlerinin nereye gittiği meselesinin ötesinde- sosyal politika çalışmalarının nereye gittiğine dair bir tartışma ihtiyacı duyuyordum; ancak tereddütlerim vardı. Öncelikle, böyle bir değerlendirme yazısında bir “yanlılık” olmasının kaçınılmazlığı ve bunun bazı sorulara/sorunlara yol açacağı konusu beni düşündürüyordu. Meseleyi kendi bakış açım ve duyarlılıklarım ile ele aldığım/alacağım açık; başka bir yerden bakıldığında farklı şeyler söylemenin mümkün olduğuna da kuşku yok. Ancak, her yazı ve tartışmanın bir “yanlılık” tarafı olacağı gibi, bazı kaygıları kişisel olacak diye paylaşmamın, ya da “neme lazım“ diye kenarda durmanın sosyal politika çalışmalarına bir faydası olmayacağı da belli. Oysa asıl kaygım, bu “neme lazımların” çoğalarak sonunda sosyal politikanın dar ve indirgemeci bir alana hapsedilmesiyle ilgili ki, böyle bir değerlendirme ihtiyacı duymamın asıl nedeni burada.

Öte yandan, böyle bir tartışma ve değerlendirme yapmak için bakılması gereken birçok alan, irdelenmesi gereken birçok konu olduğunu biliyorum. Benim böyle kapsamlı bir iddiam yok. Ancak başlangıç sayılabilecek bir değerlendirme ve sınırlı kalacak bazı göstergelerden söz edebilirim. Yine de bugüne kadarki gözlemlerim ve sosyal politikayla ilgili bazı tartışmalar ve gelişmeler var ki, susmak değil konuşmayı gerektiriyor.

Örneğin, bir süredir Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümlerinin işlevi ve geleceğine ilişkin kaygıların arttığı ve nereye doğru gelişeceği/gelişmesi gerektiği konuşulmaya başlandı. Bunun yanı sıra, yalnız bölümlerin değil, üniversitelerin nereye gittiğine ilişkin tartışmalar var. Yüksek öğrenim kanununda yapılacak değişiklikleri de hesaba katarsak, hem üniversiteler hem de sosyal politika gibi sosyal bilimlerin geleceği açısından kaygıların büyüdüğünü söylemek yanlış olmaz.

Üniversitelerin öğrenci fazlalığı, kadro yetersizliği, ders yükleri, araştırma yapma olanaklarının kısıtlılığı, yönetimle ilgili sorunlar gibi çok sayıda sorunu olduğuna kuşku yok. Bir anlamda, üniversitelerin “üniversite” olmaktan çıkıp diploma/meslek yüksek okullarına dönüştüğünü söylemek de mümkün. Bunun, özellikle akademik çalışmalara ağırlık vermek isteyenler için nasıl bir hayal kırıklığı yarattığı anlaşıldığı gibi, gelişmekte olan üniversitelerde çalışan birçok genç arkadaşımız “yönetim” yükümlülükleri de üstlendiklerinden, akademik çalışma yapmak açısından daha da zorlandıkları bilinmekte. Ancak bugün, bunun da ötesinde gelişmeler var.

Bugün üniversitelerin kendi ihtiyaçlarını kendileri karşılayan kurumlar olması istendiği gibi, yüksek öğrenimle ilgili olarak hazırlanan yeni tasarıda defalarca yinelenildiğini üzere daha rekabetçi, girişimci, piyasacı üniversitelerin istendiği günlere geldik. Örneğin hazırlanan taslağa göre, üniversite-sanayi işbirliğinin ötesinde, üniversite yönetimlerine-en çok vergi veren gibi- iş dünyası giriyor! Akademik çalışmalar açısından rekabetin nerede somutlaşacağını düşündüğümüzde ise, bu

soruyu “piyasanın istemleri doğrultusunda” diyerek yanıtlamak yanlış olmaz sanırım. Bu nedenle, akademik yaşamda rekabetin artmasını isteyenlerden biri olsanız da, bir yandan bu rekabetin haklı bir rekabet olup olmayacağı konusunda kuşku duymamak kolay değil; öte yandan sosyal politika gibi bir alanda çalışıyorsanız -başarılı olmaya çalışırken- yaptığınız çalışmaların liberal-piyasacı anlayışlarla nasıl bağdaşacağı gibi kaygılar duymamak mümkün değil. Tabii uygulamanın neler getireceğini kesin olarak bilemiyoruz; ancak her halükarda akademisyenleri daha rekabetçi, daha korunaksız koşullar beklediği gibi, çalışma alanları açısından da -açıkça görünmese de- kendini hissettiren sınırlar ve tehditlerin artacağını düşünmek mümkün.

Örneğin bu durumda şu soru çok mu anlamsız olur? Bu koşullarda, bölümlerde kimilerinin istediği, kimilerinin kaygı duyduğu “insan kaynakları” yönünde gelişmeleri durdurmak nasıl ve ne kadar mümkün olacak dersiniz?

Bunları düşünürken, hemen aklıma Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı gibi “ibretlik” bir bakanlığın kurulması geliyor. Sosyal politika alanında çalışan akademisyenler ne düşünüyor /konuşuyor bilemem; bu alanda çalışanlardan bir karşı ses de duymadım. Ancak bu “adlandırmanın” sosyal politika alanındaki resmi anlayış ve yaklaşımı göstermesi açısından dikkate alınmaya değer buluyorum. Örneğin Bakanlığın adı “Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı” ama Bakanlığın sitesine girip görev alanlarına ve kurulan birimlere bakıldığında, aile, kadın, çocuk, yaşlı, özürlü gibi korunmaya muhtaç kesimlere yönelik sosyal hizmet ve yardımları üstlendiğini görüyorsunuz. En önemli aracı da, Sosyal Yardımlaşma Vakıfları ve bunlara aktarılan fonlar.

Böylece, eğitimden sağlığa, çalışma ilişkilerinden sosyal güvenliğe, gelir adaletsizliğinden eşitlik politikalarına, konut politikalarından yoksullukla mücadeleye kadar uzanan, uzanması gereken “sosyal politika” anlayışı ortadan kalkmış; sosyal politika “sosyal hizmet, sosyal yardım” oluvermiştir.

Özetle demem o ki, ilgi alanı çok dar bir bakanlığa “Sosyal Politikalar Bakanlığı” adını vermeyi masum bir yaklaşım olarak görmek mümkün değil. Aksine bu oluşum ve adlandırma, “sosyal yardım” devletine dönüşen sosyal devlet anlayışının tescillenmesi anlamını taşımakta. Sosyal politika denilince artık onun anlaşılması istenmekte. Peki, sosyal politika alanında çalışanların da, “sosyo-ekonomik haklara dayalı, onları hayata geçirmeyi amaçlayan sosyal politikaya ne oldu” diye sormaları gerekmez mi?

Tartışmak istediğim konu da bununla ilgili. Hem Çalışma ve Toplum Dergisi’nde hem de Cahit Talas’a Armağan kitabında yayımlanan iki makalede, sosyal politikanın anlamı ve geleceğini tartışmaya açar ve bazı kaygılardan söz ederken beklediğim bir şey de, bu alandaki çalışmalar açısından bazı tartışmalar başlatmaktı. Ne yazık ki üstüne düşüncelerini/eleştirilerini/katkılarını yazan olmadı. Sanırsınız ki, bu ülkede sosyal politikanın nereye gittiğinden, ya da “indirgenmişliğinden” kaygı duyan yok! Tamam, birbirimizi okumamak, ya da üstünkörü okumak-gibi bir eksikliğimiz olduğu bir gerçek. Ancak yukarıda söz ettiğim ve sosyal politikanın nereye gittiği ile ilgili yazılar, bu alanın hangi alt-alanında çalışılırsa çalışılısın hepimizi ilgilendiriyor. Bu anlamda, senin-benim yazısı/görüşü olması dışında, ortak bir kaygı olarak-doğrulamak ya da yanlışlamak anlamında- üzerinde konuşulmaya ihtiyaç var. Şimdi, bu konuyu farklı bir açıdan yeniden tartışmaya açıyorum; bakalım yansıması nasıl olacak?

Son olarak, böyle bir değerlendirme yapmamın temel nedeninin şu düşüncede yattığını söyleyebilirim:

Sosyal politikanın anlamı ve geleceği, yalnız uygulamalar tarafından değil, akademik çalışmalarla da yeniden ve yeniden sürekli olarak oluşturulmaktadır.

Böyle düşünüldüğünde, sosyal politika çalışanlar sosyal politikaya nasıl bir anlam vermekte ve nasıl yapılandırmakta” sorusunu önemsememek mümkün değil. Bu yazı da, bunun sonucu. Kuşkusuz, söz konusu soruya kapsamlı bir yanıt verebilmek için daha derinlemesine incelemelere ihtiyaç var; buradaki değerlendirme ise, ancak konu üzerine düşünmek için küçük bir giriş olmak niteliğinde. Bundan öte bir iddiası da yok.

Burada yaptığım/yapmaya çalıştığım, bazı kaynaklardan yola çıkıp sosyal politika alanındaki çalışmalara bakmak ve seçilen alan ve konular açısından genel bazı eğilimleri saptamakla sınırlı. Örneğin bunlara bakarak, nelere ilgi duyulduğu, nelerin çalışma konusu olarak seçildiği konusunda kabaca bazı göstergelerden söz etmenin mümkün olduğunu görüyoruz. Özellikle yoğunlaşılacak ve ihmal edilen alanlar açısından bazı anlamlı göstergeler ortaya çıkıyor. Bu göstergelerin, akademik çalışmalar açısından sosyal politikanın nasıl yapılandığı konusunda uyarıcı bazı işaretler olarak değerlendirilmesi de yanlış olmaz kanısındayım.

Bu değerlendirmeyi yaparken, “keşke ve umarım, tartışılsın, eleştirilsin” diye düşündüğümü, bunu da akademik anlamda sosyal politikanın geleceği açısından önemsediyimi eklemeliyim.

1-Sosyal Politikanın Anlamı ve Akademik Yaşama Yansıması

Öncelikle bilimsel çalışmaların, bireysel seçimler ve ideolojik yaklaşımlardan bütünüyle uzak olduğunu düşünenler varsa, yanıldıklarını söyleyerek başlayayım. Kısaca söylersek, hangi konuda çalışma yapıyor olursak olalım, seçtiğimiz konudan kaynak kullanımına, ileri sürdüğümüz argümanlardan vardığımız sonuçlara kadar her şey, bilinçli olarak veya olmayarak, gözümüze taktığımız gözlükle, sahip olduğumuz dünya görüşüyle ilgili. Bu nedenle her çalışmanın az veya çok belirli bir ideolojiyi yansıttığı, onun etkisinde kaldığını düşünmemek mümkün değil.

Aslında bilimsel çalışmanın temeli, ortaya atılan tezler/iddialar; bunların doğrulanmak kadar yanlışlanmaya açık olduğu da bilinir. Bilim de, bu iddia ve tezler arasındaki tartışmalarla ilerler. Çalışmanın bilimsel bir nitelik taşıması ise, bunlardan ayrı bir şey. Baştan bir seçim yapıyor (bir iddiada bulunuluyor) olsa ve yaklaşımlarımız çalışmayı bir biçimde etkiliyor bulunsa da, konuyla ilgili kuramsal bilgilerin toplanması, farklı yaklaşım ve görüşlere yer verilmesi, tanımlayıcı olmanın ötesinde çözümleyici ve eleştirel bir yaklaşımın izlenmesi durumunda bilimsel ve nitelikli bir çalışma yapıldığını söylemek mümkün.

Sosyal politika çalışmaları açısından da aynı şey geçerli. Bu alanda hangi ideoloji ve yaklaşımların etkili olabileceğini düşündüğümüzde ise, temelde, toplumcu, liberal (bireyci) ve Marksist olmak üzere üç yaklaşımdan söz etmek mümkün görünüyor. Liberal ve toplumcu yaklaşımları bir eksenin iki ucu olarak düşünürsek; alandaki

çalışmaların daha çok bu iki uç arasında bir yerde konumlandığı söylenebilir. Marksist yaklaşımı ise bu eksenin dışında düşünmek daha doğru olur.

Toplumcu yaklaşım, sosyo-ekonomik haklara dayanan, sosyal politikayı devletin sosyal eşitlik-sosyal adaleti hedefleyen bir “yeniden-dağıtım” politikası olarak gören ve ideolojik varlığı *sosyal refah devleti* ile bunun arkasındaki sosyal demokrat düşünceye bağlanabilen bir anlayış olarak değerlendirilebilir. Bu anlamda sosyo-ekonomik haklar ve bunları hayata geçirmeyi amaçlayan sosyal devlet, sosyal sorunları yönetmekten öte ve sosyal eşitlik ve adaletin inşa edilmesi açısından önemli ve gerekli. Yine bu anlayış açısından sosyal devlet ve sosyo-ekonomik haklar, kapitalizmle demokrasinin, emekle sermayenin uzlaşmasında rol oynayan temel araçlar olarak görülmekte.

Özetle bu yaklaşımın, kapitalist sistemi veri olarak alan, ancak kapitalizmi sosyo-ekonomik haklar ve bunlar aracılığıyla sosyal eşitlik doğrultusunda dönüştürme amacı taşıyan bir yanı olduğu söylenilebilir. Bu nedenle siyasetin ve demokrasinin önemli bir işlev üstlendiği görülüyor; bu nedenle, ekonomik gelişmenin toplumsal gelişmeye katkısı açısından siyasal müdahaleye, refah devleti uygulamaları ile yeniden dağıtım mekanizmalarına ihtiyaç var. Örneğin emeğin örgütlenmesi ve toplu pazarlıklar çok önemli; ancak ekonomik mücadelenin piyasa sistemi içinde getireceklerinin sınırları var; bu nedenle ekonomik bölüşümün yanı sıra, siyasal yoldan yeniden bölüşümün hem emekten hem de toplumun daha zayıf ve yoksul kesimlerinden yana işlemlerini sağlamak önem taşımakta. Dolayısıyla bu yaklaşım içinde, *sosyo-ekonomik haklar ve çalışma hakkı, gelir adaleti, sosyal eşitlik* çok merkezi konumda. Uygulamaların başarısı veya başarısızlığı da buralardan ölçülmekte.

Öte yanda ise, sorunlara toplumsal değil bireysel açıdan bakan ve “bireysel” mağduriyetlere yaklaşımı hak temelli olmaktan çok yardımseverlik/ahlaki veya liberal/faydacı anlayışlara dayanan bir *liberal yaklaşım* var. Bu yaklaşımın bir ucu, sosyo-ekonomik hakları “sanrı” olarak görmeye kadar da uzanıyor. Bu yaklaşım içinde, bir yanda “mağdura yardım” anlamını taşımaktan öteye gitmeyen, öte yanda sosyal sorunlar ortadan kalkmadığına göre onları “yönetmek” ihtiyacı duyan *liberal sosyal devlet modeli* ile daha çok “yoklamalı yardımlara” dayanan *liberal sosyal politika* anlayışının ortaya çıktığını görüyoruz. İşçi sorunlarına yönelik dar kapsamlı sosyal politikanın ortaya çıktığı zamanlardan gelen, hem muhafazakar/ geleneksel hem de sosyal liberal anlayışla bütünleşen bu yaklaşımın, günümüzün neo-liberal ekonomi politikalarıyla 80 sonrasında egemen bir anlayışa dönüştüğü de biliniyor. Bu yaklaşımın başlangıçta, ortaya çıktığı döneme göre bugün ilgi alanları genişleyip çeşitlense de, temel kaygısı hala bireysel ya da *sosyal sorunları yönetmekten* öte değil. Sosyal politikalar da, buna hizmet edecek ölçüde ve biçimde oldukça gerekli görülmekte.

Bu yaklaşım içinde uygulamalar, ya muhafazakar/geleneksel ağırlıklı ya da sosyal liberalizme itibar eden bir anlam kazanmakta. Sosyal politikanın bu anlayış ve uygulama içinde sosyo-ekonomik haklara hayatiyet kazandırdığını söylemek de mümkün değil; aksine bu uygulama içinde bu haklardan bazıları devreden çıkmakta- adeta görülmez, konuşulmaz olmakta; bazıları konuşulsa da dar bir içerikle ele alınmakta; bazıları da piyasalaştırılarak metalaştırılmaktadır. Yine bu yaklaşım içinde, sosyal devletin sosyo-ekonomik hakları metasızlaştırma veya piyasadan uzaklaştırma

gibi bir iddiasına yer yoktur. Öyle olunca da, bu koşullarda *sosyo-ekonomik hakların niteliğini değil, yokluğunu tartışmak* daha anlamlı olmaktadır.

Bu durumda, sosyal politikanın da, yasalar önünde eşitlik (kadın-erkek eşitliğinin sağlanmasında olduğu gibi), muhtaç olana yardım (sosyal koruma, yoksullara, kadınlara, engellilere yardım), piyasaya girişte destek (yeniden eğitim mekanizmaları gibi) ve bazı sosyal hizmetler (yaşlıların, çocukların, özürülülerin bakımı gibi) olarak varlık kazandığı söylenebilir. Bunun yansıma veya uzantılarını da, işsizliği kabul, enformel istihdama göz yumuş, gelir dağılımında adaletsizlik, çalışma yaşamı ile olarak kuralsızlaşma ve esnekleşme, sendikal haklarda kısıtlamalar ve sendikasılaştırılmada görüyoruz.

Örneğin sosyal devlet ve sosyal politikanın kurumsallaşamadığı bir ülke olarak Türkiye, sosyo-ekonomik hakların büyük ölçüde devreden çıktığı, sosyal politikanın da anlam ve uygulama olarak budandığı model açısından iyi bir örnek. Ortaya çıkan da, muhafazakarlık-liberalizm karması bir sosyal politika anlayışı ile “sosyal yardım” merkezli sosyal politika uygulamaları olmakta.

Bu iki temel yaklaşım dışında kalan Marksist yaklaşım ise, sosyo-ekonomik hakları da, sosyal devleti de kapitalizmin işine yarayan, günahlarını örten haklar olarak çok zaman işlevsiz bulduğu gibi, bunları, kapitalizmin sürdürülmesini sağlamak anlamında “mahkum” etmeye kadar uzanmaktadır. Sosyo-ekonomik hakların, sosyal devletin ve bu anlamdaki sosyal politikanın kapitalist rejimlerde ve bu sistem için emekle uzlaşma sağlamak amaçlı hayat bulduğu yadsınamaz bir gerçek; bu açıdan meseleye buradan bakmanın belirli bir değer taşıdığına kuşku yok. Ancak, aynı bakışın, sosyo-ekonomik hakları hem ontolojik anlamını hem de işlevsel değerlerini epeyce küçümsedikleri de bir yana bırakılamaz.¹ Ve yine öyle bakıldığında, Marksist yaklaşım açısından, sosyo-ekonomik hakları, sosyal devleti ve sosyal politikayı var etmek üzerine bir tartışma yapmak da pek anlamlı olmuyor.

Elbette her akademisyen şu veya bu yaklaşımı seçmekte özgür; bunu tartışmaya açmak dahi düşünülemez. Yapılan çalışmaların, tek bir yaklaşım yerine bir farklı yaklaşımlardan izler taşıması da çok mümkün. Buradaki değerlendirmelerle, sosyal politika alanında benimsenen farklı duruş ve yaklaşımları konu etmek gibi bir niyetim yok; olamaz da. Zaten, içerik analizi gibi derinlemesine bir analiz yapmadan bu konuda konuşmak da mümkün değil.

Burada, yalnızca, akademik çalışmalar açısından anlayış farklılıklarının olduğunu ve bunların bir biçimde çalışmalara yansıdığını söylemek istiyorum. Buna bağlı olarak, örneğin, sosyal sorunlar veya haklardan söz edildiği ve bunlarla ilgili yasal-kurumsal gelişmeler tartışmaya açıldığında çalışmada nesnel bir yaklaşım sergilendiğini düşünmenin, buna karşın söz konusu çalışma siyasal-ekonomik politikaları tartışmaya

¹ Örneğin Umut Umay, 2. Sosyal Haklar Sempozyumu’nda “Sosyal Haklar Kapitalizmin Tek Tarafılı Anlaşması mı? diye tartışırken, -kuşkusuz hangi yaklaşımı benimsediğini tartışmıyorum ve yazısının önemli bir tartışmayı gündeme getirmesi nedeniyle önemsiyorum da, - farklı bir görüş olarak karşı tezlerden söz etmeye gerek duymuyor. Bu boşlamak, iki yönlü bir eksiklik doğurmaktadır. İlk eksiklik kendi çalışmasıyla ilgili. Ele aldığı konu ve ileri sürdüğü iddia açısından, yanında ve karşısında yer alan görüşlere yeterince dikkat etmemiş, bunlar üzerine yeterli bir tartışma yapmamış –ya da gerek duymamış- demektir. Ki, akademik anlamda ciddi bir eksikliktir. Örneğin, gerek Avrupa Toplum Modeli, gerek bu Dergi’de yer alan yazılarımla böyle bir yaklaşıma karşı bir tezi yeterince ortaya

açtığına veya Marksist bir yaklaşımı benimsediğinde ideolojik bulmanın da bir geçerlilik taşımayacağını hatırlatmaktayım.

Öte yandan, akademik çalışma alanı ve konularından yola çıkarak sosyal politika alanındaki genel ilgi ve eğilimleri saptamaya yönelik bu değerlendirme, kişisel anlamda değilse de, sosyal politikaya ilişkin yaklaşımlar açısından genel bir tablo da çiziyor. Örneğin, “akademik çalışmaların 80 sonrasında devlet politikaları içinde daraltılmaya çalışılan sosyal politika anlayış ve uygulamalarını izlemekle mi yetindiği, yoksa daha sorgulayıcı/eleştirel alan ve konulara mı yöneldiği” sorusu sorulsa, bu değerlendirme içinde bazı yanıtlar bulunabileceğini düşünüyorum. Bazı konuların hemen hiç irdelenmemesi gibi sonuçlar var ki, gerçekten yorumlanmaya ihtiyaç gösteriyor. Ancak benim yorumlarımın ötesinde ve daha önemli olan, sosyal politika çalışanlarının yapacakları değerlendirmeler.

Bu nedenle, burada yapılanın sınırlı bir irdeleme olduğunu ve belirli çekincelerle ele alınması gerektiğini hatırlatarak da olsa, alanda çalışanlar açısından üzerinde düşünülmesi gereken bazı konulara işaret ettiğini söylemek isterim.

2-Tezler Açısından manzara!

İlk olarak, Yorgun’un 1987-2007 yılları arasında Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümleri’nde (ÇEEİB) yapılan yüksek lisans ve doktora çalışmalarının dökümünü verdiği çalışmadan yararlanmak istiyorum.² Yorgun, tezleri konulara göre sınıflandırmış ve bazı sonuçlara varmış; üzerinde daha çok durduğu konu da, tez konuları arasında insan kaynaklarının öne çıkıp/çıkmasıyla ilgili. Bana göre, ortaya koyduğu sonuçlardan başka bazı değerlendirmeler yapmak da mümkün.

İlk olarak, yüksek lisans tezlerinin, çalışma ekonomisi (%15,52), çalışma psikolojisi (%4,56), çalışma sosyolojisi (%10,31), endüstri ilişkileri (%15,74), insan kaynakları (%18,56), sosyal güvenlik (%14,65) diye alanlara ayrıldığını, sosyal politika alanındaki tezlerin de %19,1 oranını bulduğunu görüyoruz. Alanlar olarak bu oransal dağılım eşitsiz görünmüyor.

Oysa bu değerlendirmede sözü edilen alanları, genel anlamda “çalışma ilişkileri” başlığı altında toplamak mümkün. Yani, çalışma hukuku, sosyolojisi, psikolojisi, endüstri ilişkileri, insan kaynakları, hepsi, çalışma ilişkileri veya çalışma yaşamıyla ilgili konular. Oradan bakıldığında ise, çalışma ilişkileri alanındaki yüksek lisans tezlerinin toplamda %80’i bulunduğu, buna karşın sosyal politikanın diğer alanlarındaki tezlerin %20 düzeyinde kaldığını görüyoruz.

Tez konuları daha detaylı incelendiğinde de, insan kaynakları %13,4, iş hukuku %11,9, çalışma sosyolojisi %10, işçi sağlığı ve güvenliği %6,4, sendikalar %6 gibi, çalışılan konular yine çoğunlukla çalışma ilişkileri alanında. Avrupa Birliği ile ilgili çalışmaların oranı da %6,3 olarak belirlenmiş; ancak AB ile ilgili olarak hangi konunun işlendiğini bilmiyoruz.

² Sayım Yorgun, “Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümleri’nde Tez Konuları ve Paradigma Değişiklikleri”, **Çalışma ve Toplum Dergisi**, sayı 20; 2009/1; 45-60.

Bu incelemede tezler arasında, sosyal politikayla ilgili olanların (sosyal politikanın hangi alanında olduğunu bilmiyoruz) % 4,6; istihdam ve işsizlikle ilgili olanların % 5, 6; ücretler ve gelir dağılımı ile ilgili olanların da % 2,8 oranında kaldığına da işaret edilmekte. Yani sosyal politika alanındaki tezlerin sınırlı kalmasının ötesinde, bir de, ücretler ve gelir dağılımı gibi sosyal politika açısından çok önemli konuların iyice marjinal kalması var. Buna bakarak, sosyal politikanın “ekonomik bölüşüm” yönündeki anlamının iyice ihmal edildiğini söylersek yanlış olmaz sanırım.

“Çalışma ekonomisi” alanındaki çalışmalar da benzer durumda. Yüksek lisans tezleri arasında ekonomik gelişmeler ve çalışma ilişkileri % 1, 2, küreselleşme ve çalışma hayatı %1, 6, özelleştirme ve çalışma hayatı % 2, 2 olarak belirlenmiş. Yani çalışma yaşamıyla ilgili olmakla birlikte, konuyla ilgili ekonomik meseleleri ele alan çalışmaların da çok sınırlı kaldığı görülüyor.

Doktora tez konuları da aynı seyri izliyor. Yukarıda sıralanan konulara göre, oranlar değişse de, çalışma ilişkileri ile ilgili olan tezler yine % 80’leri bulurken, sosyal politika ile ilgili olanlar % 20 düzeyinde kalmakta. Burada, endüstri ilişkileri % 19,55 oranıyla başı çekmekte; iş hukuku ve sosyal güvenlik hukukunun % 17, 87, insan kaynaklarının ise % 14, 52 ile onu izlediği görülmekte.

Bu sonuçlara baktığımda, ister istemez, aklıma şu sorular geliyor. Yalnız sosyal politika alanındaki çalışmaların sınırlı kalmasını değil, fakat, ücret, gelir dağılımı, ekonomi politikaları gibi konuların bunca az çalışılmasını nasıl yorumlamalı? Yani, sosyal politikanın sosyal ve siyasal ekonomi açısından anlamı ve boyutlarının bu kadar gündemden düşmesi nedendir? Ve buradan, alanda çalışanların sosyal politikaya bakışları açısından bir yorum çıkarmak mümkün mü? Bu sorulara, çok net olmasa da bazı yanıtlar verilebilir kuşkusuz. Ancak, konuyu biraz daha irdelemekte de yarar var.

3-Çalışma ve Toplum Dergisi’nde Durum

Tez çalışmalarının bu dağılımını görünce, ben de Çalışma ve Toplum Dergisi’nde (ÇTD) bugüne dek yayımlanan makalelere bir göz atmak istedim. Kuşkusuz sosyal politika alanında yayımlanan çalışmalar bu dergiyle sınırlı değil; ancak hem itibarı hem de sürekliliği açısından Çalışma ve Toplum Dergisi’nin ayrı bir yeri olduğuna kuşku yok. Bu nedenle, buradaki yazılar da alandaki çalışmaların dağılımı açısından oldukça önemli bir gösterge olabilir.

Dergi ile ilgili irdelemeye, ilk sayıdan başlayarak 33 sayılı Dergi’ye kadar yayımlanan çalışmaların hangi alan ve konu başlıkları altında toplanabileceğini saptayarak başladım. 200 dolayında makalenin, farklı alt başlıklar ve konular olsa da, “çalışma ilişkileri, sosyal güvenlik, istihdam, gelir dağılımı, siyasal ekonomi ve kadın emeği” gibi altı temel alanda toplanabileceğini gördüm. Dergi sayıları içinde, Cahit Talas için olduğu gibi “anı” niteliğinde sayılar, Sosyal Bilimler Kongresi’nde sunulan bildirilerine ayrılmış sayılar ve sosyal güvenlik, kadın, mobbing gibi bazı temalara özgü sayılar var; değerlendirmeye hepsini aldım. Bunlar arasında iki sayının “kadın konusu ve eşitlik” meselelerine ayrılmış olmasını dikkat çekici bulduğumu da söylemeliyim. Diğer sayılarda da özellikle kadın emeği üzerine yazılar var ve bir sayının da “psikolojik ve cinsel taciz ile ayrımcılık” konusuna ayrıldığı düşünülürse,

“kadın emeği” meselesinin sosyal politika alanında çalışanlar açısından oldukça ilgi çekici olduğunu söylemek gerekiyor.

Bazı makalelerin başlığı ve içeriğiyle bir kaç farklı alanla ilgisi olduğu da söylenebilir; örneğin kadın ve istihdam, kadın ve sendika, ya da enformel istihdam ve taşeronlaşmayı ele alan birçok yazıda farklı konular arasındaki ilişkilerin irdelendiği açık. Örneğin, “Enformel İstihdamın Ekonomik, Sosyal ve Siyasal Etkileri”, ya da “Türkiye’de Sektörel Yatırım Teşvik Belgelerinde İstihdam Analizi” gibi istihdam ve ekonomi ilişkilerini konu eden veya “Türkiye İşgücü Piyasasında Etnik ayırimcılık” gibi sosyo-kültürel bağları araştıran yazıların tek bir konu-başlık altında toplamak kolay değil. Bu ikilemi gidermek açısından, makalede odağa alınan konuyu anlamaya çalışmak tek yoldu. Bu nedenle asıl mesele ya da konudan yola çıkarak, yazıları, istihdam meselesi ise “istihdam”, kadın ise “kadın”, ekonomi ise “ekonomi” başlığı altında toplamaya çalıştım. Bu yolla, konuyla ilgili tüm tereddütlerin giderildiğini söyleyemeyeceğim; ancak çoklu konuların varlığının, varılan sonuçlar açısından büyük bir farklılık yarattığı da söylenemez.

Başlıklardan anladığımız kadarıyla, ÇTD’de yayımlanan makalelerde en fazla işlenen alan geniş anlamıyla yine “çalışma ilişkileri”; toplamın yaklaşık yarısı, 90 dolayında yazı bu alanda. Bu geniş alanı, iş hukuku, sendikal haklar, sendikal örgütlenme, işyeri çalışma ilişkileri, tarihsel gelişme ve ücretler diye alt başlıklara ayırdığımızda ortaya çıkan tablo şöyle: 27 yazıyla işyeri-çalışma ilişkileri başta gelmekte, onu 22 yazıyla iş hukuku konusunda yazılan makaleler izlemektedir. Sendikal hakları (14) ve sendikal örgütlenmeyi (16) birlikte alırsak, 30 yazı da sendikalarla ilgili olmaktadır. İş hukuku ve sendikacılığı tarihsel gelişim içinde ele alan yazı da altıyı bulmaktadır.

İş hukuku ve işyerindeki çalışma koşullarının bunca ilgi çekmesine karşın, “ücret” konusunda yalnızca iki yazının bulunması ise dikkat çekmeyecek gibi değil. Benzer biçimde, sosyal güvenlik alanında, bir sayının (Türk Sosyal Güvenlik Sisteminde Reform 2006/1) sosyal güvenlik reformuna ayrılmış olmasına karşın (bu sayıda yedi bildiri yer almakta), bu sayı dışında yalnızca 4 (dört) makalenin yayımlanmış durumda.

Hadi, ÇTD’deki yazıların çalışma ilişkileri alanında yoğunlaşmış olmasını, Dergi’nin adından anlaşılacağı gibi “çalışma” alanına odaklanmış olmasına bağlayalım. Peki, bu alanda ücret gibi gerçekten önemli konuların, ya da sınıf analizi -veya sınıftan kaçış- gibi meselelerin hemen hiç ele alınmayışını, bunun yerine iş hukuku, çalışma koşulları ve sendikacılık üzerinde yoğunlaşmalarını neye bağlayalım? Tezler de dikkat çeken bu sonuç, -orada da sormuştum- sosyal politika anlayışı açısından neyi işaret ediyor?

Çalışma yaşamıyla ilgili olsa da, “sosyal politikanın” öteki alanlarında durum ise hiç parlak değil. Örneğin işgücü piyasası, istihdam ve işsizlik konularında yalnızca 13 yazı var. Bunların bir kısmının, kuralsızlaşma, esneklik, enformel çalışma gibi doğrudan değilse de, dolaylı yoldan yasal düzenlemelerle ilgili olduğu söylenebilir. Buna karşın, istihdam ve işsizliği ekonomik, siyasal ve toplumsal analizine rastlamak pek mümkün değil.

“Gelir dağılımı” konusunun ise daha da yoksul kaldığı görülüyor; bu konuda yalnızca beş yazı var. Gelir dağılımıyla ilişkilendirilebilecek yoksulluk ve sosyal dışlanma

konularını da bu alana katarsak, bu alanda makale sayısı 10'a çıkmakta. Gelir dağılımının bunca eşitsiz olduğu bir ülkede, sosyal politikanın amacı ve işlevi de düşünülecek olursa, konuya bu ilgisizliği düşünmek gerektiği kanısındayım. Kaldı ki, konunun hem ücret düzeyleri hem işsizlikle ilgisi de büyük.

“Ekonomi” başlığı yine oldukça geniş bir alanı kapsıyor; küreselleşme, kapitalizm, liberalizm, kriz ve siyasal ekonomiyle ilgili yazıları bu başlık altında topladım. Bu alandaki yazıların toplamı 18. Bunlar arasında, doğrudan siyasal-ekonomiyle ilgili diyebileceğimiz makale sayısı ise 9. Hepsini tek tek sayamayacağım; ayrıca metin üzerinden bir değerlendirmesi yapmadığımdan akademik açıdan nitelikleri konusunda bir şey diyemeyeceğim. Yine de, çalışmaların sosyal politikanın anlamı ve boyutları düşünüldüğünde, İslam'da ekonomik bölüşümün konu edilmesi, yoksulluk ve şiddet arasında ilişki kurulması, yoksulluğun genç kuşaklarda toplumsal hareketlilik açısından getirdiği sonuçlarının tartışılması gibi çalışmaların daha da artması gerektiğini söylemeden geçemeyeceğim.

Ekonomik konulara olduğu gibi, eğitim ve sağlık politikaları açısından da ilgi çok az. Oysa bu alanlar hem toplum hem de emek açısından önemli ve sorunlu alanlar; örneğin sağlık meselesi sosyal güvenlik sistemi içinde de, işsizlik, yoksulluk meselelerinde de akla gelen ilk sorun. Üstelik sağlık sisteminde oldukça önemli değişiklikler yaşandığı bir gerçek. Buna karşın, eğitimle ilgili bir (1), sağlık alanında ise biri Obama'nın sağlık politikaları olmak üzere iki makalenin bulunması ilginç olsa gerek.

“Kadın emeği” ile ilgili makale sayısı ise, iki özel sayı da dahil olmak üzere 28. Yukarıda da değindiğim gibi, kadın emeği ve eşitlik politikalarının dünyada önem kazanması gibi Türkiye'de de benzer bir gelişmeden söz edilebilir. Bunu olumlu bulmakla birlikte, kadın sorunları ve ayrımcılığın sosyo-ekonomik eşitsizliklerden biri olduğunu unutmamak gerektiğini hatırlatmak isterim.

Örneğin ÇTD'de yer alan ve Avrupa Birliği ile Türkiye'de eşitlik politikalarının (CEDAW) seyrini eleştirdiğim yazıda, sosyo-ekonomik eşitsizliklerin yoğun olduğu ülkelerde cinsiyet ayrımcılığına dikkat çekmenin ve güç kazandırmanın daha zor olduğuna değinmişim.³ Dolayısıyla kadın emeği ve kadın sorunlarının, hem ekonomik ve siyasal analizlere ihtiyacı var hem de bu sorunları genel tablo ve eşitsizlikler penceresinden de ele almak gerekmektedir. Öte yandan kadın çalışmalarında da ücret ve gelir dağılımı ile ilgili konulara pek girilmediği görülmekte; oysa toplumsal cinsiyet eşitliği meselesinde yasalardan çok uygulamalardan gelen sorunlarla karşı karşıya olduğumuz gibi, asıl eşitsizliğin ekonomik veya bölüşüm anlamında yaşandığını da görmemek mümkün değil.

4-CEEİB Kongreleri ve Sosyal Haklar Sempozyumlarından Bazı İşaretler

Tezler ve ÇTD'deki yazılarla ilgili sonuçlar düşündürücü olunca, bir de Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümlerinin yıllık kongreleri (Kongre) ile yine yılda bir kez gerçekleştirilen “Sosyal Haklar” Sempozyumlarında (Sempozyum) sunulan

³ Meryem Koray, “Avrupa Birliği ve Türkiye'de ‘Cinsiyet’ Eşitliği Politikaları. Sol-Feminist Bir Eleştiri, *Çalışma ve Toplum*, sayı 29, 2011/2.

bildirilere bakmak istedim. Bunun için son yıllarda yapılan üç kongre ile üç sempozyumu ele aldım; içerik çalışması yapılmadığından bulguların yine sınırlı bir nitelik taşıdığını söylemeye gerek yok.

Öncelikle gerek kongre gerek sempozyum bildirilerinin çok daha geniş bir alana yayıldığı ve çeşitlendiği söylenebilir ki, sevindirici bir durum. Genellikle kongrelerde bir ana tema bulunmakta ve istihdam, sosyal politika, çalışma ekonomisi adı altında oturumlara yer verildiği görülmekte.

2009 yılında yapılan 11. ÇEEİB Kongresi'nin -önsözde belirtildiği üzere-ama teması "İstihdam Sorunları ve Çözüm Önerileri." Kongre, İstihdam sorunları ve Çözüm Önerileri ile Sosyal Güvenlikte Değişim başlıklı iki panel ve üç oturum olarak düzenlenmiş. Panellerde daha çok bölüm başkanı olan akademisyenlerle, sendikacı ve bürokratlara yer verilmiş; buradaki bildirimleri bu değerlendirmenin amacı açısından dışarda bırakıyorum. Sosyal Politika ve Yoksulluk, Çalışma Ekonomisi, Yönetim ve Çalışma Psikolojisi başlıklarını taşıyan üç oturumda toplam 10 bildiri sunulmuş. Sosyal politika ve Yoksulluk başlıklı oturumda ikisi yoksullukla mücadele, biri çocuk emeği, bir özürülülerle, biri de sağlıkta yeni yapılanmayla ilgili dört bildiri var. Çalışma Ekonomisi başlıklı oturumda çalışma ekonomisi alanının profesyonelleşmesi ile Dunlop'ın sistem teorisini ele alan iki; Yönetim ve Çalışma Psikolojisi başlıklı oturumda ise, kariyer beklentisi, iş güvenliği davranışı ve insan kaynakları yöneticilerinin çalışma değerleri (ampirik) ele alan üç bildiri sunulmuş.

Kısacası ana tema "istihdam" olsa da, sunulan bildirimlerde bu temanın işlendiğini çıkarmak mümkün değil. "Çocuk emeği" dışında (panelde yer alan ve genel Türkiye'deki istihdam sorunları üzerine genel değerlendirmeler olarak nitelendirilebileceğimiz bildirimleri saymazsak) istihdamla ilgili bir bildiri yok. Buna karşı 10 bildirin beşinin, yani sunulan bildirimlerin yarısının insan kaynakları ile ilgili olduğu söylenebilir.

2010'da yapılan 12 Kongre'de ana tema yine, "işsizlik ve istihdam" olarak belirlenmiş. Türkiye'nin önemli bir sorunun Kongreler aracılığıyla masaya yatırılması konusunda en azından bir niyet ve arayış olduğunu görmek sevindirici; bu kez gelen bildirimler arasında istihdamı konu alan bildirimler de epeyce.

12. Kongre'de, yine, akademisyen, sendikacı, bürokratların yer aldığı "işsizlik ve istihdam" konulu bir açılış paneli ile "sosyal güvenlik sorunları" başlıklı bir kapanış panel yer almakta. Bunların yanı sıra, Kongre, çalışma sorunları, sosyal politika, endüstri ilişkileri, iş hukukunun güncel sorunları, makro ekonomi ve istihdam başlıklı beş oturum olarak düzenlenmiş bulunmakta. Oturum başlıklarına bakıldığında, çalışma ilişkileri alanında üç, sosyal politika ile ekonomi ve istihdam için de birer oturum planlandığını görüyoruz. Bu biçimdeki düzenlemenin gelen bildirimlerle ilgisi olduğunu da söylemeye gerek yok.

Çalışma sorunları başlıklı oturumda istihdamla ilgili iki bildiri ile ikisi iş hukuku, ikisi sosyal güvenlikle ilgili olan altı bildiri sunulmuştur. Endüstri ilişkileri oturumunda iki bildiri sendikasılaştırma konusunda, birisi sosyolojik, diğeri ise ampirik bir çalışmaya dayalı davranışsal analizler yer almakta. İş hukukunun güncel sorunları oturumunda, biri sendikalar, öteki anayasa değişiklikleri, bir diğeri de sosyal güvenlik açısından yasal değerlendirmeler içeren üç bildiri yer alıyor.

Sosyal politika başlıklı oturumda, üç bildiri istihdam konusunu farklı açılardan işlerken, biri işsizlik konusundaki teorik yaklaşımları ele almıştır; diğer iki bildirinin biri kadının yedek işgücü olarak konumunu, biri de yoksullukla ilgili. Makro ekonomi ve istihdam başlıklı oturumda ise, iki bildiri ekonomik kriz ve istihdam ilişkilerini ele alırken, biri para politikaları, bir diğeri yabancı sermaye açısından istihdamı konu etmekte, bir bildiri de hane halkı gruplarında gelir oluşumunu ele almaktadır.

Bu Kongre açısından, en azından niceliksel anlamda, sunulan bildirilerin seçilen temaya uygunluğu söylenebilir. Tüm oturumları dikkate aldığımızda, toplam 24 bildirinin dokuzu, şu veya buradan bakarak istihdamı konu etmiş. Ayrıca bu bildirilerde, “yeşil yakalı meslekler, ücret düzeyleri, verimlilik ve istihdam, ya da kriz, maliye politikaları, yabancı sermaye ve istihdam” gibi pek fazla işlenmeyen konuların ele alınmış olması ve istihdam meselesinin istatistik bilgilerin verilmesinin ötesinde ekonomik analizlere ihtiyaç duyduğunun benimsenmesini olumlu bulmamak mümkün değil. Buna karşın, yine de, çalışma ilişkileri alanında ve yasal düzenlemelerle ilgili bildirilerin (11 bildiri) ağırlık taşıdığını göz ardı etmek mümkün değil.

2012 yılında yapılan 14. ÇEEİB Kongresi'nin düzenlenişi ise epeyce farklılık göstermekte. Örneğin ana tema “sosyal politikada farklı perspektifler ve güncel sorunlar” olarak belirlenmiş, açılış ve kapanış panellerine yer verilmemiş; buna karşın oturum ve bildiri sayısı artmıştır. Belki kongrelere artan ilgi, belki seçilen konu nedeniyle, bilemeyeceğim, ancak bu Kongre’de hem bildiriler açısından çeşitlilik artmış görünüyor hem de bildiri sayısı ve buna bağlı olarak oturumlarda artış var. Toplam yedi oturumda 27 bildiri sunulmuş durumda; oturumlarda, “savaş, afet ve yoksulluk sürecinde sosyal politikalar, belediyeler ve sosyal politika rolleri, sivil toplum kuruluşları ve sosyal politika fonksiyonları” gibi akademik anlamda Türkiye için oldukça yeni ve önemli konuların tartışmaya açılmış olması da olumlu gelişmeler.

Oturumları ve bildirilerin her birini sayamayacağım; ancak konu başlıklarına göre şöyle bir döküm yapılabilir. Refah devleti ile ilgili iki, farklı düzeylerde (ulusal ve yerel düzeyler) ve farklı gruplara (sığınmacılar, mülteciler, afetzedeler, sanatçılar, çocuklar gibi) yönelik sosyal korumadan söz eden dokuz bildiri var. Bunlardan biri Van depremi sonrası uygulamalarını konu etmekte; bir başka bildiride sağlık kurumlarında sosyal hizmet uygulamalarını ele almış. İki bildiri gelir dağılımıyla, ikisi istihdamla ilgili. STK’ların fonksiyonunu konu alan dört bildiride, STK’ların sosyal politika açısından önemi ile kadına yönelik şiddet, sağlık hakkı ve özürhü hareketi açısından oynadıkları rol ele alınmış durumda. Belediyelerin sosyal politika, daha doğru bir deyişle sosyal hizmet alanındaki uygulamalarına yönelik üç bildiri ise, alandaki uygulamalardan örnekler sunmaktalar. Çalışma hayatı ve kadın başlıklı oturumda sunulan ve kadının çalışma alanındaki konumunu ele alan üç bildiri, yeni sosyal riskler ile yüksek öğrenimde işsizlik sorunları karşısında ailenin rolünü irdeleyen iki bildiri ve kadına yönelik şiddeti önlemede STK’ların rolünü konu eden bildirinin de, farklı yerlerden ele alsalar da temelde kadın meselesiyle ilgili oldukları söylenebilir.

Özetle söylersek, bildirilere bakıldığında ilk olarak Kongre’nin ana temasına uygun bir dağılım olduğunu söylemek mümkün. İkinci olarak, bu Kongre’de sosyal hizmet

ve sosyal korumanın öne çıktığı bir gerçek. 27 bildirinin 15-16'sı farklı alanlarda ve farklı kişilere yönelik sosyal korumadan söz ederken, refah devleti, sosyal belediyeçilik ve STK'ların konumunu tartışan bildirilerin genel anlamda "sosyal hizmet" ile ilgili oldukları açık. Üçüncü olarak da, bildirimler arasında sahaya yönelik çalışmalar açısından bir gelişmeden söz edilebilir. Tüm bunların sosyal politika çalışmalarının seyri açısından olumlu gelişmeler olduğuna da kuşku yok.

Burada bir konuya da dikkat çekmek gerekiyor. Buraya kadar ele aldığımız çalışmalarda, sosyal politika alanındaki çalışmaların azlığının yanı sıra, bu alanda sosyal hizmetle ilgili çalışmalara pek rastlanmadığını da gördük. Bu Kongre'de ise, bildirimlerin çoğunluğu dezavantajlı guruplar, belediyeler ve STK'lar bağlamında olmak üzere sosyal koruma ve sosyal hizmetle ilgili. Dolayısıyla Kongre'nin, bu alandaki boşluğu dolduran bir yanı var. Ancak, düşündürücü yanlarından da söz etmek gerek.

İlk olarak, sosyal hizmet-koruma sosyal politikanın önemli bir ilgi alanı olduğuna göre, bu konuların sosyal politikacılar tarafından daha fazla işlenmesine ihtiyaç olduğunu söylemek isterim. Örneğin, ÇEEİB'lerin konuya ilgisizliğine karşın, alandaki çalışma potansiyelinin artması nedeniyle bir çok üniversitede sosyal hizmet alanında yeni bölümlerin veya yüksek lisans programlarının açıldığını görmemek mümkün değil. Ancak bu bölümlerin ve yüksek lisans çalışmalarının, ne ölçüde sosyal devlet ve sosyal politika çerçevesinde yapılandığı konusunda kuşku da var. Bu nedenle, ikinci olarak, sosyal politika çalışanlarının sosyal hizmet alanıyla çok daha yakından ilgilenmelerine ihtiyaç olduğunu vurgulamak gerekiyor. Neden dersiniz; bu ülkede sosyal politikaya verilen anlamı göz ardı etmez ve uygulamalara bakarsak, daha çok, ideolojisi, siyaseti, ekonomisi bir yana bırakılan ve uygulama pratikleri içinde ele alınan bir sosyal hizmet anlayışı ve öğretisiyle karşı karşıya olduğumuzu söyleyebiliriz.⁴

Özetle, sosyal hizmet uygulamalarını eleştirel bir bakışla ele alacak ve gelişmesine hizmet edecek sosyal politika çalışmalarına ihtiyaç büyük. Burada, yine "sosyal politikayla ilgili nasıl bir yaklaşım" meselesi karşımıza çıkıyor. Yani sosyal hizmetlere bakarken, mağdurlara veya yoksullara yönelik sosyal hizmetler, ya da "yoksulluğu veya mağduriyeti yönetmekle sınırlı bir sosyal politika anlayışı mı, yoksa sosyo-ekonomik haklar temelli ve sosyal eşitlik amaçlı bir anlayış mı benimsenecek? Bu konudaki cevaplarımızın, çalışmalarımızla ortaya çıkacağı da açık.

Örneğin Kongre'de bazılarını izleme şansını bulduğum refah devleti veya sosyal koruma-sosyal hizmetle ilgili çalışmaların, alana yönelmişken kuramı büyük ölçüde ihmal ettiklerini söylemek durumundayım. Oysa kuramın yalnız bir arka plan değil, aynı zamanda alan araştırmalarına yaklaşımdan sorulacak sorulara, oradan sonuçların değerlendirilmesine kadar uzanan etki ve katkıları olduğu yadsınamaz. Bunlar ihmal edildiğinde ise, alan araştırmalarını akademik bir zemine oturtmak zorlaştığı gibi, bu yaklaşımla, -böyle bir kasıt olmasa da- indirgenmiş bir sosyal politika anlayışıyla karşılaşmak çok mümkün.

⁴ Sosyal hizmet çalışanlarının her yıl düzenledikleri toplantılar ve bu çerçevede yapılan tartışmalar nedeniyle, onların sosyal hizmet eğitimiyle ilgili ciddi bir boşluk ve yetersizlikten söz ettiklerini gördüm. Sosyal politika alanında çalışanların alana ve konuya ilgisizlikleri de, yakındıkları bir başka konu.

Bu değerlendirmeye, bir de Sosyal Haklar Sempozyumları açısından bakmak istedim. Sempozyumlar, 2009 yılında başladı ve bugüne dek ikisi uluslararası, ikisi ulusal olmak üzere dört sempozyum düzenlendi. Sempozyumlar “sosyal haklar” odaklı olmakla birlikte, burada da her yıl bir ana tema belirlenmekte.

İlk olarak 2009’da Akdeniz Üniversite’sinin ev sahipliğinde düzenlenen sempozyum, uluslararası bir nitelik taşıyor. 12 oturumun ve 45 bildirinin yer aldığı, sosyal politika alanında çalışanlar dışında da bildirilerin sunulduğu hayli kapsamlı bir sempozyum. Bu nedenle, oturumları ve bildiri konularını sayamayacağım. Ancak, kapitalizm ve krizden sosyal hakların irdelenmesine, sosyal hizmetlerden sosyal belediyeçiliğe kadar çok çeşitli alan ve konularda bildiriler var. Yoğunluk ve çeşitlilik açısından oldukça başarılı bir sempozyum olduğunu söylemek gerek. Yurt içinden gelen bildiriler nedeniyle de, -Almanya, (sosyo-ekolojik değişim ve sosyal haklar), Rusya (kolektif haklar), ABD, (eğitimin liberalleştirilmesi; işçi hareketi), Norveç (sosyal haklar ve kriz) gibi- hayli zengin bir bilgi alış-verişi yaşandığı açık. Gerek bildirilerin çeşitliliği, gerek sosyo-ekonomik haklar alanında ilk sempozyum olması açısından önemi de büyük.

Onunla başlayan “Sosyal Haklar Sempozyumu” nun daha sonraki yıllarda da, alanda çalışanlar ve izleyiciler açısından ilgi çektiği ortada. İlk sempozyumun, fazla kalabalık, bu nedenle biraz da dağınık oluşunun ondan sonra gelen sempozyumlarda bir temanın belirlenmesine yol açtığı da düşünülebilir.

2010 tarihli Sempozyum duyurusunda, “sosyal hakların ülke özelinde ve disiplinlerarası bir yaklaşımla incelenmesi ve yeni sorunlarla, alan araştırmalarına öncelik verilmesi” gibi sempozyumdan beklentiler konusunda bazı noktalara işaret edildiğini görüyoruz. Bu beklentiye bir ölçüde cevap verildiği de söylenebilir.

Sempozyum, farklı konularda bildirilerin sunulduğu altı oturumla, en sonda da Türkiye’de Sosyal ve Sendikal Hak İhlallerinin tartışıldığı bir son oturumdan oluşuyor; toplam 23 bildiri sunulmuş. Sempozyum’da, davetli konuşmacılar, biri anayasada sosyal haklar, diğeri bireyin yükselmesi karşısında sosyalin tanımlanması, bir diğeri ev hizmetlerinde göçmenlere ilişkin üç bildiri sunmuş. Onu izleyen kuramlar ve sosyal politika başlıklı oturumda üç; sosyal mücadeleler başlığı altında Tekel direnişi ağırlıklı beş; elverişsiz guruplar başlığı altında dört; çalışma, sağlık ve konut hakları başlığı altında biri işsizlik, ikisi sağlık hakkı, ikisi barınma hakkıyla ilgili beş; sosyal hak ihlalleri başlığı altında sendikal hak, kapsam dışı personel, elektronik gözetim konularında sunulan üç bildiri var. Bildiriler arasında beş tanesi alan araştırmasına dayalı görünüyor.

Sempozyum’da yer alan bildirilere bakıldığında disiplinlerarası yaklaşımlar konusunda değilse de, yeni sorunlar ve alan araştırmaları konusundaki beklentilerin karşılandığı söylenebilir. Bu anlamda, gerek oturum başlıkları, gerek buralarda ele alınan bildiriler açısından başarılı bir düzey yakalandığını söylemek gerek. Kısacası, özürlemlerle ve barınma hakkıyla ilgili olanlar da, sağlık hakkı ve sağlık hizmeti konusuyla ilgili bildirimler de, yeni ve pek az ele alınan konulara eğilmiş durumdadır. Bunun gibi, Tekel direnişinin etrafıca ele alınmasına da Sempozyum adına başarı olarak nitelendirmek doğru olur.

2011’de Kocaeli Üniversitesi’nde yapılan Sosyal Haklar Sempozyumu, “Avrupa Sosyal Şartı’nın 50. Yılı olması nedeniyle , “Sosyal Şart’ta Ayrımcılık Yasağı ve Türkiye” olarak belirlenmiş ve yabancı ülkelerden gelen davetli konuşmacılara da yer verilmiş olması nedeniyle uluslararası bir nitelik kazanmış. Bildiriler arttığı için (26 bildiri) paralel oturumlarla yer verilmiş durumda. Davetli konuşmacıların yer aldığı oturumda, ağırlıklı olarak Avrupa Sosyal Şartı ve Anayasa’da ayrımcılık meselesinin konu edildiğini görüyoruz. İkinci oturumda sosyal hakların yargılanabilirliği ele alınırken, bu oturumda iki yabancı, iki Türk konuşmacının bildirimleri olmak üzere dört bildiri var. Onu izleyen iki oturum, sosyal politikalar ve kuramsal bakışlara ayrılmış; bu konuda yedi bildiri var. Sosyal haklarda yeni gelişmelere başlıklı oturumda iki bildiri yer alıyor; bildirimlerde BM’in rolü ile yeni anayasa tartışmaları konu edilmekte. Medya ve sosyal haklar başlıklı oturumda üç bildiri, medya ve kadın konusunda iki bildiri var. Tarım işçisi kadınları konu alan bir, engellilere yönelik bir, Roman toplumuna ilişkin bir, yaşlıları konu alan bir bildiri ile de, sosyal haklar açısından daha elverişsiz gruplarının hakları ve konumları irdelenmiş diyebiliriz.

Bu Sempozyum’da ağırlıklı olarak ele alınan konunun (10 bildiri), sosyal hakların yasal düzenlemeler karşısındaki konumunun irdelenmesi olduğu söylenebilir. Onu, yedi bildiriyle kuram tartışmaları izlemekte; dokuz bildiri de medya, kadın, elverişsiz gruplara arasında paylaşılmaktadır.

2012 yılında yapılan 4. Sosyal Haklar Sempozyumunun ana teması ise, “Türkiye’de Sosyal hakları Koruma Amaçlı Grevler, Eylemler ve Direnişler.” Sempozyum, son oturumu “sosyal ve sendikal haklar” olan bir genel tartışma oturumu olmak üzere yedi oturumdan oluşmakta; bildiri sayısı 22. Birinci oturum “eylemler ve direnişler” başlığını taşıyor ve sağlık emekçileri, sendikalarda kadınlar, sendikal örgütlenme ve grev konularını ele alan dört bildiriden oluşmakta. İkinci oturumun başlığı da “hak mücadeleleri”; bu oturumda, çalışma hakkı, grev incelenmesi, metal işçilerinin toplu sözleşme müzakereleri gibi sendikal hak mücadeleleri ağırlık taşımakta. 3. Oturum, yine sendikal hak mücadelelerinin ağırlıklı olduğu söylenebilir; oturumdaki bildirimlerde gençlerin, sağlık çalışanların ve vakıf üniversitelerinde sendikalaşma çabaları ele alınmış. 4. Oturum, eşitlik ve ayrımcılık konusunda; sendikalarda kadın, cinsel yönelim ayrımcılığı ve özürülere yönelik ayrımcılık konu edinen bildirimler yer almış bulunuyor. Yeni sorunlar ve mücadeleler başlıklı 5. Oturumda, anayasa mahkemesi kararlarında yoksulluk, sosyal belediyeçilik, su hakkı, kentsel dönüşüm ve barınma hakkını konu alan dört bildiri yer almakta. Altıncı oturum ise, özelleştirme ve Yatağan direnişine ayrılmış bulunmakta; beş bildiri çeşitli açılardan yatağan direnişini analiz etmekte.

Özetlersek, hak mücadeleleri ağırlıklı bir Sempozyum; bu hak mücadelelerinin büyük çoğunluğu da sendikal haklarla ilgili. 22 bildirinin 13-14’ü sendikal hak mücadeleleri ve direnişleri konusunda.

Yine kabaca bir değerlendirmeye, ilk olarak, Bölüm Kongreleri ve Sosyal Haklar Sempozyumlarında, niceliksel anlamda konuların çeşitlenmesi ve alan araştırmalarına gidilmesi gibi olumlu gelişmelerden söz edilebilir. İkinci olarak, konular çeşitlense ve öteki alanlara doğru bir kayma olsa da kongre ve sempozyumlarda da -14 Kongre hariç tutulursa- hem çalışma ilişkileri alanının hem de yasal tartışmaların önde geldiğini söylemek yanlış olmaz. Üçüncü olarak, ücret, gelir dağılımı, siyasal ve sosyal ekonomi gibi meselelerin yine çok az işlendiği, yani sosyal politikanın

ekonomi politiginin ihmal edildiğini söylemek gerek. Sorunlar ve yasalar yine ana tartışma konuları, ama ekonomik ve siyasal analizlere pek rastlanmıyor.

Bu noktada Bölüm Kongreleri ile Sosyal haklar Sempozyumlarını biraz farklı düşünmek de mümkün. Sosyal haklar Sempozyumu, adı üstünde sosyo-ekonomik haklar odaklı; bu açıdan hem “haklar” konusunda çok daha geniş bir yelpazenin ortaya çıkması hem de hukukun yanı sıra ekonomik, siyasal, sosyal boyutların çok daha fazla konu edilmesi için uygun forumlar oldukları ortada; bu açıdan da önemliler. Sempozyumlara bakıldığında, her iki konuda da belirli bir genişlemeyi yansıttıklarını görüyoruz. Belirli diyorum, çünkü dört Sempozyum bir bütün içinde ele alındığında, hukuk tartışmalarının ve çalışma ilişkileriyle ilgili konuların yine ağırlık taşıdığını görmemek mümkün değil. Bu nedenle sosyo-ekonomik haklar meselesinde ekonomik-siyasal-ideolojik-sınıfsal boyutların biraz daha fazla irdelenmesine ihtiyaç olduğunu söylemeden geçemeyeceğim. Zaten sempozyumların “sosyal haklar” değil, “Sosyo-ekonomik Haklar Sempozyumu” adını taşımasını da daha doğru bulmaktayım.

5-Bazı Sonuçlar ve Değerlendirmeler

Sonuç olarak, yüksek lisans ve doktora tezleri ile ÇTD’de yer alan makaleler ve kongre ile sempozyumlara sunulan bildirimlerin dağılımından ne anlıyoruz; ne anlamalıyız? Başlıklara bakarak bir değerlendirme yapmanın yeterli olmayacağını bilsek de, ortaya çıkmış bazı genel eğilimlerden söz etmek mümkün müdür? Bu genel eğilimlerden, akademik çalışmalarda sosyal politika anlayışının nasıl yapılandığı konusunda bazı sonuçlar çıkarabilir miyiz?

Bu sorulara çok net ve ayrıntılı olmasa da, kabaca bazı yanıtlar verilebileceği düşüncesindeyim. Örneğin tezler ve ÇTD’de yer alan makalelerle ilgili olarak şu bulgulardan söz etmek mümkün a) Sosyal politikanın “çalışma ilişkileri” alanı dışındaki konuların *fazla rağbet* gördüğü söylenemez; b) sosyal-ekonomi ve siyasal-ekonomi meselelerinin ele alınıp irdelenmesi ise *iyice yetersiz* kalmaktadır; c) çalışma ilişkileri alanında yapılmış çalışmalarda ise, ücret düzeyleri, gelir bölüşümü, toplu pazarlıklar ve ekonomik getirileri, sektörel farklılıkları gibi *ekonomi ve bölüşümle* ilgili konuların pek işlenmediği göze çarpmaktadır.

Yine kabaca söylersek, benzer bir sonucu Kongre ve Sempozyumlar’daki bildirimler için de ileri sürebiliriz. Buralara sunulan bildirimlerde; a) alanlar ve konuların daha çeşitlendiği açık; b) buna karşın çalışma ilişkileri ve hukuk alanındaki çalışmalar yine ağırlıkta; c) sosyal politikanın ekonomik ve siyasal boyutları ise yine epeyce geride kalmış durumda.

Sanırım, bu genel tablo sosyal politika çalışmalarında ortaya çıkan eğilimlerle ilgili bir şeyler söylüyor. Öncelikle ve en azından, *yoğunlaşan ve ihmal edilen konular açısından oldukça net bazı bulgulardan* söz etmenin mümkün olduğunu görüyoruz. Bunun nedenleri ve sonuçları üzerinde de düşünmek gerekiyor.

-Ortaya çıkan tablonun nedenleri?

Çalışmalar arasında sosyal politika alanındaki çalışmaların görece daha az olması bir yana, çok çalışılan çalışma ilişkileri alanında ücret, sınıf, ekonomik bölüşüm gibi konuların pek ele alınmayışı, ilgi çekmeyecek gibi değil. Örneğin “ücret veya toplu pazarlık sendikacılığı” yaptıkları söylenen bir ülkedeyiz; buna karşın çalışma ilişkileri alanında en az ele alınan konular bunlar! Yani, gerek çalışma ilişkileri gerek sendikacılık konusundaki çalışmaları arasında, “ücretler, toplu pazarlıklarının ekonomik getirileri, dönemler içindeki değişim, sektörlere göre farklılıklar gibi konuların işlenmesi beklenirdi: ama yok denecek nitelikte! Örneğin AB üyeleri arasında sendikal örgütlenme geriye çekilince, örgütlü-örgütsüz sektörler arasında kıyaslamaların arttığını, “içerdekiler-dışardakiler tartışmalarının yapıldığını biliyoruz. Türkiye, bu anlamda tartışmaların daha da çok yapılmasına ihtiyaç gösteren bir ülke. Tüm bunlar araştırma ve tartışma konusu değilse, bunun nedenleri olmalı!

Kendi adıma, bir kaç nedenden söz edilebileceğini düşünüyorum. *İlk olarak*, insanın aklına, dönemin hali ve zamanın ruhu geliyor. Yani, dönem liberalizm dışında kalan ideolojik-siyasal yaklaşımları mahkum eden bir dönemdir. Buna bağlı olarak, siyasal-ekonomiyle ilgili tartışmaların akademik açıdan pek ilgi çekmediğini, belki de “ideolojik” bulunarak uzak kalındığını düşünmek mümkün. Kaldı ki, çalışma ilişkileri ve sendikacılık alanında tartışılacak sorunlar az değildir; durmadan da artmaktadır. Dolayısıyla, bölüşüm meseleleriyle bağlantı kurmaya sıra gelmemektedir!

İkinci bir neden, sosyal politika çalışanların ekonomi ve siyasal-ekonomi konularındaki ilgilerinin fazla olmaması gibi, alt yapılarının da yetersiz kalması olabilir. Bu Dergi’de daha önce yayımlanmış ve Makal’ın “Çeyrek Yüzyıl İçinden Kendimize Bakmak: Kuruluşlarının 25. Yılında Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümlerin Üzerine Bir Değerlendirme” başlıklı yazısı da benzer bir kaygıdan söz etmekte.⁵

Makal söz konusu yazıda, ÇEEİB’lerin gerisinde bir sosyal politika geleneğinin varlığından söz ediyor ve bölümlerin “insan kaynaklarına” doğru dönüşmesi yönündeki eğilimlere karşı, sosyal politikanın gerek uluslararası gerek ulusal düzeyde akademik alanda prestijli bir alan olduğunu söylüyor. Aynı yazıda ders programlarından tezlere uzanan gözlemlerine dayanarak özellikle genç meslektaşlarının “sosyal politika açısından ciddi bir bilgi ve eğitim eksiklikleri “olduğunu” da söylemeden geçemiyor. Bu konuda benim de benzer düşüncelerim var. Her şeyden önce, sosyal politika çalışanlarının, sosyal politikanın çok disiplinli bir alan olduğunu ve hukuk kadar, hatta ondan da önce ekonomi ve siyaset bilimleriyle ilgilenmeleri gerektiğini söylemek isterim. Aşağıda bu konuya biraz değineceğim.

Üçüncü bir neden olarak, bu eğilimlerin, Türkiye’deki sendikacılık anlayışıyla ilgisi olup olmadığı sorusu sorulabilir. Sendikaların yasal düzenlemeler ağırlıklı bir varoluş ve mücadeleyi seçtikleri, sınıfsal ideolojilerden ve bu yolda siyasetten uzak kaldıkları biliniyor.⁶ Acaba akademik çalışmaların da hukuk ve davranışsal boyut üzerinde yoğunlaşmalarında bunun payı mı var? Bir başka deyişle, sendikalar, yasalara hayat veren veya hayat damarını kesen ekonomik ve siyasal yaşamla fazla ilgilenmedikleri

⁵ Ahmet Makal, “Çeyrek Yüzyıl İçinden Kendimize Bakmak: Kuruluşlarının 25. Yılında Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümlerin Üzerine Bir Değerlendirme”, **Çalışma ve Toplum**, Sayı 16; 2008/1; 11-26

⁶ Bu konuyu, Değişen Koşullarda Sendikacılık (TÜSES yayınları, 1994) epeyce irdelene fırsatım olmuştu. O günden buyana önemli bir değişim olduğunu da göremedik.

ve bu alandaki çalışmalara “yüz” vermedikleri için mi bu yöndeki çalışmalar az; yoksa alanda çalışanların bu konulara ilgisi mi yetersiz?

Yanıt ne olursa olsun, sendikalar gibi akademik çalışmalarda da *yasalara ağırlık verirken, sosyal, ekonomik ve siyasal analizleri ihmal etmenin* bir bedeli var; bu bedeli de, en başta sendikaların ödediği ortada.

Sosyal politika alanındaki çalışmaların daha sınırlı kalmasını açıklayacak daha temel bir neden olarak, *bölümlerin yapılanması ve sosyal politikanın Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümlerinin bir alt-alanı olmasıyla* ilişki kurabiliriz. 1980 döneminin, bu dönemin hakim liberalleşme politikalarının, devletin küçülmesi, sosyal devletten uzaklaşması, yani sosyo-ekonomik alanda işlevinin gerilemesi gibi eğilimleri varken, bunlarla ters düşen “sosyal politika” kürsülerini yaşatması beklenemezdi; öyle de oldu. Daha önceden iktisat fakültelerinde “sosyal siyaset kürsüleri” varken, bunların YÖK sonrası ortadan kalktığını ve daha dar, daha uygulamaya dönük, daha pragmatik bir bölüm olarak Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümlerinin kurulduğunu biliyoruz. Bölümün kuruluşu böyle olunca, ana bilim dallarından kadrolara, derslerden çalışmalara kadar bir çok konuda çalışma hukuku ve çalışma ilişkileri boyutunun ağırlık kazanması da kaçınılmaz oldu.

Böylece, “şemsiye” bir kavram ve çalışma alanı olan sosyal politika bu kapsayıcılığını yitirmiş ve sosyal politikanın alt-alanı olması gereken çalışma ilişkilerinin altında bir konuma yerleştirilmiştir. Alt-alan olan çalışma ilişkileri ise, bölüm yapılanması içinde bir “üst alan” değeri kazanmıştır.

Sonuç olarak, bilim dalı olarak kabul edilse de, genel anlamda “*çalışma ilişkileri*” alanında yapılan çalışmaların gölgesinde kalan bir sosyal politika yapılanması ortaya çıkmıştır dersek yanlış olmaz. Veya Makal’ın deyişini hatırlayarak, ÇEEİB’lerin arkasında bir sosyal politika geleneği olsa da, ÇEEİB’ler bu geleneği var edecek ve güçlendirecek bir yapıda olmadılar demek de haksızlık olmaz.

Kuşkusuz bu nedenler tartışmaya açık; istenilen de o! Örneğin, bunları söylemem ve sosyal politikanın geride kalmasıyla bölüm yapılanması arasında ilişki kurmam, yıllarca uygulanan bu kurumlaşma ve uygulamaya karşı çıkmak olarak algılanıp hoş gitmeyebilir. Ancak, ben bölümlerin veya akademik çalışmaların başarısı ya da başarısızlığıyla değil, neyle ilgilendikleri, neyi ihmal ettikleri ve bunların anlamıyla ilgiliyim. Ortada, benim/onun ne dediğinin dışında, sosyal politika çalışmaları açısından “nereye gidiliyor” gibi bir soru da olduğunu düşünüyorum. Ayrıca bu sorunun yalnız akademik değil toplumsal bir anlamı olduğunu da düşündüğümden böyle bir irdelemeyi önemsiyorum.

-Bu tablonun anlamı ve sonuçları?

Burada, *ilk olarak ve öncelikle*, sosyal politikanın “siyasal-ekonomi” ve “gelirin yeniden-bölüşümü” açısından rolü akademi dünyasında pek ilgi çekmiyorsa, sosyal politikanın anlam ve işlevi açısından önemli bir boyutun ihmal edildiğini söylemek gerekiyor. Oysa sosyal politika “bir “yeniden bölüşüm” politikasıdır“ ve bu bölüşümde toplumdan yana daha eşitlikçi sonuçlar amaçlanması esastır. Uygulamalara buradan bakılmadığı zaman da, sosyal politikanın önemli anlamı ve işlevi görünmez olur.

Burada hatırlatmadan geçemeyeceğim; benim sosyal politikanın anlam ve işlevini tartışmaya yönelik çabam da, sosyal haklar değil, “sosyo-ekonomik haklar” denilmesinde ısrarım da bu kaygılarla ilgili. Söylemden ve çalışmalardan ekonomik ilişkileri ve kaygıları kaldırdığımızda, elimizde sorunlar ve bunlara ilişkin yasal-kurumsal durumun irdelenmesinden başka bir şey kalmıyor. Bunun, bu dönemin ve liberal anlayışın işine geldiğini yadsımak da kolay değil.

İkinci olarak, sosyal politikaya “siyasal-ekonomi” olarak bakılmadığı veya onunla ilişkilendirilmediğinde sosyal politikanın anlam ve işlevi daraltılmış olduğu gibi, hangi alanda çalışılırsa çalışılsın, liberal ve hayırsever anlayış ve uygulamaları izlemenin ötesine geçmek kolay değil. Yani sorunlar-yasalar-kurumlar olarak birçok alanda tanımlayıcı bilgi edinebilir, bu alandaki yetersizlikleri ortaya koyar ve eleştiril bir yaklaşımı benimseyebiliriz; ancak bu gerçekliğinin ekonomi-politik açıklaması veya siyasal-ideolojik anlamı sorgulanmadıkça, eleştirilerin uygulanan sosyal politika anlayışıyla sınırlı kalması, onun alanı içinde tanımlanması kaçınılmazdır.

Tabii, çağın ve toplum koşullarının bilimsel çalışmaların yönü ve konularını etkilediğini biliyoruz; öyle olması da gerekiyor. Bu anlamda, yeni ihtiyaçlar gibi, yeni anlayışlar ve uygulamaların sosyal politika alanındaki çalışmaları geçmişe göre çok daha çeşitlendirdiği de ortada; bunların çalışılması da gerek. Bu anlamda toplumsal cinsiyet ve eşitlik politikaları, ya da işyerinde mobbing veya yoksullukla mücadele gibi sosyal politika açısından yeni sayılan konuların akademik çalışmalar arasına girmesinden ancak memnuniyet duyulabilir. Ancak bu çeşitlenmenin, sosyal politikanın kapsama alanını genişletir ve çeşitlendirirken, amaçları açısından sosyal politikayı daha dar ve boşalmış bir alana indirgeme tehlikesi de var. Burada da sosyal politikaya nasıl bakıldığı, nasıl anlamlandırıldığı meselesi devreye giriyor.

Örneğin, diyelim ki, 2002’den buyana uygulanan “şartlı gelir transferi” konusu inceleniyor; hatta alanda araştırma yapılmış, uygulamanın başarısı veya başarısızlığı tartışılıyor. Nakit desteğinin amacı ne olursa olsun, uygulama içinde büyük ölçüde “yoksullukla mücadele” programına dönüştüğü biliniyor; araştırmalar da bunu söylemekte. Şimdi, bu uygulamayı kendi içindeki başarısı veya başarısızlığı ile ele alıp değerlendirmek de mümkün, siyasal, ekonomik, toplumsal analizle birlikte değerlendirmek de... Ancak hangisi benimsenirse benimsensin, bunun hem bir siyasal-ideolojik anlamı hem de sosyal politikaya ilişkin yaklaşımın bir göstergesi olduğu açık ve her bir yaklaşımın da kendine göre sonuçları var.

Örneğin sosyal politikanın siyasal-ekonomi bağlantıları ihmal edildiğinde, şöyle bir kaygı da akla düşüyor: Bu yol izlendiğinde, akademik alandaki sosyal politikanın reel-egemen sistemle uzlaşan ve “liberal-hayırsever“ anlayış çerçevesinde yapılan bir sosyal politika olması nasıl önlenebilir? Sosyal hizmetlerle uğraşacak bir bakanlığa “Sosyal Politikalar Bakanlığı” denmesi nasıl bir indirgeme anlamı taşıyorsa, sosyal politikanın “gelirin yeniden bölüşümü” anlamında ekonomik işlevinin veya siyasal-ideolojik bağlantılarının gözden ırak tutulması da benzer bir indirgeme anlamına gelmektedir; bunun da ötesinde, akademik çalışmalar bu konuları ihmal ettiklerinde sosyal politikayı, büyük ölçüde, günümüzün siyasal ve ekonomik anlayışı çerçevesinde yapılandırmış olmaktadır.

Bu nedenle, sosyal politika çalışanlarının önünde, ÇEEİB'lerin insan kaynakları ağırlıklı olarak yeniden yapılanması yolundaki arayışlardan öte sorunlar olduğunu söylemek isterim. Bu konuda ÇEKO iletişim gurubunda yer alan tartışmaları biraz biliyorum. Bu tartışmaları sürdürülmesi gerektiği görüşündeyim de; birbirimizi tanımak ve farklı fikirlerimiz arasında bir diyalog yolu bulmak için tartışmadan kaçınmamak gerektiği açık. Bu nedenle, bu yazıda o tartışmalar konusunda da bir kaç şey söylemek istiyorum. ÇEKO gurubundaki tartışmalarda, -zaman zaman kişisel dokundurularla tikanıp pek fazla ilerleyemese de- anladığım kadarıyla- iki farklı yaklaşım su yüzüne çıkmakta.

Bir yanda, ÇEKO bölümlerinin dünyanın gidişatına ve piyasanın taleplerine yeterince cevap vermediği gerekçesiyle işlevsiz kaldığını düşünenler ve bölümün işletme bölümlerinde yer alan “insan kaynakları” gibi bir işlev kazanmasını isteyenler bulunmakta. Bilmem ki, bunun bir nedeninin, artık hukuk anlamında bile çalışma ilişkilerini kurtarmanın, dolayısıyla da “okutmanın” çok fazla bir anlamının kalmaması olduğunu düşünebilir miyiz? Örneğin, piyasanın beklentileri ve iş bulma/bulamama gibi sorunlardan söz edilmesini buna bağlamamak mümkün mü? Yani, yasal düzenlemeler genişleyen enformel sektör içinde zaten uygulanmazken; formel sektörde bile daha esnek standartların getirildiği görülürken; kamu sektörü yok olur, kamu hizmetleri piyasalaşırken; beyaz yakalılarının artışıyla birlikte sendikal örgütlenme kan kaybederken, çalışma ilişkileri ve çalışma hukukunun alan ve önem olarak yerini koruması beklenebilir mi?

Buna karşın işletme düzeyinde ilişkiler alabildiğine önem kazanmakta, işletmeler, “aynı gemideyiz” şarkılarını söylemeye bayılmaktadırlar! Bu koşullarda, insan kaynaklarına, çalışma sosyolojisi, çalışma psikolojisi gibi alanlara ihtiyaç olduğuna kuşku yok. Öyleyse, ÇEEİB'lerde buna doğru bir dönüşümle, hem bölüm mezunlarına hem akademik çalışmalara yeni alanlar sağlanabilir. Belki, bu düşüncenin “çalışma ilişkileri” açısından bakıldığında bir yere kadar haklılık taşıdığı düşünülebilir. Hatta, ÇEEİB yapılanmasının arkasında yer aldığı düşünülen sosyal politika geleneği bir yana konulduğunda, “çalışma ilişkilerinin” dünyadaki ve toplumdaki gidişata uygun olarak yeniden yapılanması gereğini anlamak hiç zor olmaz. Oysa, sosyo-ekonomik haklar, sosyal devlet ve sosyal politika açısından aynı şeyi söylemek zor.

Bu nedenle, sosyal politikanın ekonomik-siyasal-toplumsal anlamı ve işlevini önemseyenler için sosyal politikanın çalışma ilişkilerinin, özellikle iş hukukunun gölgesinde kalmasının sakıncaları zaten ortadayken, bölümlerin insan kaynaklarına dönüşmesi daha da büyük bir tehlike anlamına gelmekte. Gördük ki, bu bölümler ve akademik ilgiler zaten “sosyal politika” geleneğinden epeyce uzaklaşmıştır; bir de bölümlerin “işletme ihtiyaçları” yönünde yapılanması düşünülürse, sosyal politika alanındaki çalışma alanlarının daha daralması, hatta nitelik değiştirmesi gibi sakıncaların ortaya çıkması beklenebilir. Ancak sorun bununla da sınırlı değil.

Burada, *üçüncü olarak*, epeyce önemseydiğim bir sonuçtan da söz etmek ve “sosyal politika alanında sınırlı ve indirgemeci yaklaşımların topluma ödeteceği bedeller yok mudur” sorusunu sormak istiyorum. Akademik çalışmaların “*sosyal politika alanının yapılandırdığı*” meselesine ilgim de, kaygım da, daha çok buradan geliyor. Şöyle de sorulabilir: Sorunları ele alırken sisteme dair eleştiriler getirmeyen veya sorunların arkasındaki siyasal, ekonomik, toplumsal meseleleri tartışmayan bir sosyal

politikadan toplum ve insan adına olumlu bir vaat beklenir mi? Daha önemlisi, sosyal politika çalışanlarının böyle bir soruyu unutmaları mümkün müdür?

Örneğin bu Dergi’de yer alan bir yazımda,⁷ sosyal politika, ya da sosyo-ekonomik haklarla demokrasi arasında pek görülmeyen, konu edilmeyen ilişkiden söz etmiştim. Dayanak olarak da, Marshall’dan alıntılanarak, sosyo-ekonomik hakların bireyin bilinçlenmesi ve özgürleşmesi, bunun da sivil toplumun gelişmesi açısından son derece hayati bir anlam taşıdığına değinmiştim. Bu yaklaşım açısından, sivil haklar da denilen temel hak ve özgürlüklerin toplumun geniş kesimleri için var olabilmesi için, bu kesimlerin eğitim, sağlık, gelir, sosyal güvenlik açısından belirli güvencelerinin olması şart. Bunlar sağlanmadıkça, örneğin düşünce ve ifade özgürlüğü, ya da seçme-seçilme hakları gibi liberal yaklaşım açısından vazgeçilmez sayılan temel hakların ancak toplumun belirli kesimleri için fiilen kullanılabilir olacağına kuşku yok. Açıkçası, sosyal eşitsizliklerin büyük olduğu bir toplumda sivil ve siyasal haklar açısından da, yasalar tarafından tanınsa da, hayata geçme, kullanılma açısından büyük eşitsizliklerin hüküm süreceğini bilmek gerekiyor. Bu koşullarda, ne insan haklarının ne de demokrasinin yaygınlık ve derinlik kazanması mümkün. Örneğin ülkemizde yaşadığımız demokrasi sorununu, sosyo-ekonomik eşitsizliklerden bağımsız düşünmek mümkün müdür?

Dolayısıyla sosyal politikadan söz edilirken, yalnız sorunlar ve politikalardan değil, bu sorunlar ve yetersiz politikaların yol açtığı, insan hakları ihlalleri, siyasal yetersizlik, demokrasi açığı gibi sorunlarla da ilgi kurmak gerekiyor. Aynı şekilde, sosyal politikanın kaynak meselesini ele almak, buradan ekonomi politikaları, vergi politikaları ve bütçe dağılımı gibi konularla sosyal sorunlar arasındaki ilişkileri irdelemek gerekmektedir. Kısacası sosyal politika, yalnız ilgilendiği sorunlar açısından değil, aynı zamanda şu veya bu biçimde etkilendiği ve etkilediği siyasal-ekonomik-toplumsal yapılar nedeniyle de ele alınmak gerekmektedir; bu ilişkiler nedeniyle de önemli olmaktadır. Bu yaklaşımı en başta benimsemesi ve konu etmesi gerekenlerin de, sosyal politika alanında çalışanlar olduğuna kuşku yok.

Sonuç olarak, insan hakları denilen, hukuk denilen, demokrasi denilen günümüz erdemlerinin, hem sosyal eşitliği dert ettiklerini hem de bunların ancak sosyo-ekonomik hakların belirli ölçüde hayata geçtiği, sosyal eşitliğin sağlandığı toplumlarda hayat bulduğunu unutmamak gerekiyor. Günümüz demokrasi tartışmalarında çok zaman ihmal edilen ve gündeme gelmeyen bu gerçeği, yani sosyo-ekonomik haklar ve eşitliklerle demokrasinin işlerliği arasındaki ilişkileri hep hatırlatmak durumunda olanlar da sosyal politika çalışanları olmak durumunda. Sosyal politika alanındaki çalışmaların sosyal politika alanını yapılandırdığından söz ederken de, hem mesleki saygınlığı hem de bu tür toplumsal duyarlılıkları göz önüne bulunduruyorum.

Son olarak, burada yalnızca çalışılan konular ve genel eğilimler konusundaki bulgular üzerinde duruyor olsam da, çalışmaların niteliğiyle ilgili bir iki noktaya da işaret etmek istiyorum. Kuşkusuz nitelik konusunda kümülatif bir değerlendirme yapılamaz; benim de böyle bir niyetim yok. Ancak hem çalışmaların yoğunlaştığı konular hem

⁷ M.Koray, “Görölmek İstenmeyen Gerçek: Sosyal Refah Politikaları ve Demokrasi İlişkisi”, **Çalışma ve Toplum**, 2002/2; 27-59. Bu konuda çok daha kapsamlı bir tartışmayı, “**Kapitalizm Küreselleşirken Dünya Ahvali**” adlı kitabımda yaptım.

de doçentlik jürileri veya makale ve bildiri değerlendirmeleri nedeniyle ortaya çıkan bazı noktalar var ki, değinmek yararlı olabilir.

İlk ve öncelikli olarak ve yukarıdaki bulgularla da ilişkili olduğundan, sosyal politika alanının tanınması/tanımlanması açısından bir eksiklikten söz etmek mümkün. Hepimizin bildiği gibi, sosyal politika, çok disiplinli bir alan; bu alanda ekonomi, siyaset, sosyoloji, hukuk gibi birçok alan iç içe geçiyor; öyle olunca da bu alanda yapılan çalışmaların birden çok disipline dayanması, birden çok disiplini dikkate alması gibi bir gereklilik var. Şöyle de söylenebilir; sosyal politika alanında yer alan hangi konu çalışılırsa çalışılsın, sorunun/politikanın/uygulamanın, her neyse, anlaşılması ya da yerli yerine oturması için ekonomik-siyasal-toplumsal çerçevesinin bilinmesi, anlamlı bir analiz yapmak için de bu çerçevede bir tartışma yapılması, bu bilgiyle birlikte yorumlanması gerekiyor. Ne yazık ki, birçok çalışmada bu açıdan önemli bir donanım eksikliğinden söz etmek kaçınılmaz.

İkinci olarak, çalışmaların çoğunda, konuyla ilgili tezler ve karşı tezleri ortaya koymak, bunlar üzerinden tartışma yapmaktan çok, sorunu/durumu saptamak, yetersizliklerini ortaya koymakla sınırlı “tanımlayıcı” yaklaşımlar ağırlıkta. Kuşkusuz, tanımlayıcı çalışmalara ihtiyaç var ve analitik çalışmalar yapsak da bu tanımlayıcı çalışmalarla işe koyulabiliriz. Ancak, bilimsel çalışmalarda bir ileri durağın, eleştirel ve analitik çalışmalardan geçtiği de unutulamaz. Yani üzerinde tartışma yaratma olanağı vermeyen çalışmalarda, akademik/bilimsel çalışmaları ileriye taşımak zor. Dolayısıyla, ne çalışılırsa çalışılsın, konuyla ilgili kuramsal tartışmaların ve farklı görüşlerin ortaya konulması, sonra da buradan kendine özgü yeni bir senteze, yeni bir eleştiriye, yeni bir yoruma ulaşılması gibi bir arayışın önemi büyük

Buna bağlı olarak, incelenen kavramlar, kurumlar ya da politikalar açısından ileri sürülen görüşler/tezler meselesini de ihmal etmemek gerekiyor. Tabii, hangi konu olursa olsun akademik çalışmalar açısından ikinci kaynak yerine asıl/orijinal kaynağa gitmek ve oradan atıfta bulunmanın doğru ve gerekli bir yaklaşım olduğunu biliyoruz. Ancak o konu üzerine yazılan eleştiri ve katkılar da var; bir konuyu irdelerken bunlara da bakmak gerekmekte. Yani yerli veya yabancı bir akademik çalışma sözü edilen konuyu ele alıp bilgi aktarmaktan öte kendine özgü bir yaklaşım, yorum, eleştiri, katkı ortaya koymuşsa, asıl kaynağın yanında bunlara da yer vermek gerekmekte. Neden dersiniz, üzerine bir şeyler yazılan/yorumlanan bir bilgiden söz ediyorsunuz ve bunları dikkate almak, -bunlar, eleştiri veya doğrulama, ne olursa olsun- yapılan çalışmanın tamamlanması ve kendi değerlendirmenize ulaşmak açısından gerekli.

Yukarıda da değindiğim gibi, bilim tezler/karşı tezler ve bunlar çerçevesinde sürdürülen tartışmalar demek; ya da, bilim açısından bu farklı kaynaklar ve farklı tezler arasında bir tartışma yapmak, kendince bazı sonuçlara varmak anlamlı olmakta. Hem kaynakların doğru kullanımı hem çalışmanın bilimselliği bunu gerektiriyor.⁸

⁸ Şimdi, konuyu somutlaştırmak anlamında ve daha iyi izleyebildiğim için zorunlu olarak kendimden yola çıkarak bir örnekle açıklayayım:

Diyelim, Avrupa Toplum Modeli, AB sosyal politikaları, ya da çalışma ilişkileriyle ilgili bir çalışma yapılıyor. Bu konuda da, kurumlar veya arka plan konusunda tanımlayıcı yanları olsa da, bunun ötesinde Avrupa’daki sosyal refah devletinin oluşumu ve yapılanmasıyla ilgili bir iddiası/tezi olan “Avrupa Toplum Modeli” gibi bir kitap var. Şimdi, AB toplum modeli, sosyal devlet, sosyal politika, çalışma ilişkilerinden söz edildiğinde bu kaynağı ele almadan ve buradaki tezi doğrulamak/yanlışlamak/ anlamında yorumlamadan bir çalışma yapıldığında, bunun bilimsel anlamı nedir? Şöyle

Sonuç olarak, her alanda olduğu gibi sosyal politika alanında da akademik çalışmaların geniş bir okuma, eleştirme ve yorumlamayla gelişeceği ortada. Sosyal politika alanında çalışmalar arasında bunların ötesine geçen birçok çalışma olduğuna da kuşku yok. Ancak asıl konumuz sosyal politikanın nereye gittiğiyle ilgili ve bu konuda ortaya çıkan bulgular hiç de ihmal edilemeyecek bazı uyarılara işaret ederken, sorunların ve eksikliklerin üzerinde yoğunlaşmak kaçınılmaz oldu. Umarım, benim değil, ortadaki çalışmaların gösterdiği uyarılar ilgi çeker ve sosyal politikayla ilgili daha umut verici gelişmeler izleriz.

düşünelim; yapılan çalışmayla kuşkusuz alana bir katkıda bulunulmak isteniliyor; fakat o alanda daha önceden yapılmış ve tanımlayıcı olmanın ötesinde bir tez/görüş ileri sürmüş yabancı veya yerli çalışmalar yok. Peki, bu konuda ileri sürülmüş görüşler tartışılmadan, bunlar üzerine “yeni” bir söz söylenmeden bilime veya alana katkı nasıl sağlanır?

Ne yazık ki, gördüğüm kadarıyla, söz konusu alanlarda çalışma yaptığı halde bu kitabı okumayanlar olduğu gibi, her yerde bulunabilecek istatistiki bir veri veya kurumsal bir tanıtımı oradan alıntılanarak yazan, böylece kaynak gösterirken “gösteremeyenler” de var. Şunu söylemeye çalışıyorum; şu veya bu kitabın/eserin kaynak olarak kullanımı, ne demeye çalışıldığıyla ilişkilendirildiğinde, bunun üzerinden bir yorum yapıldığında anlam taşır; her yerde bulunabilecek bir bilgi/veriyi almak o kaynağı kullanmak anlamına gelmez. Bilime katkıda bulunmak ise, tüm bu görüşlerin dikkate alınması ve değerlendirilmesini gerektirir. Yoksa, aynı bilgileri döne döne kullanmaktan öteye gitmek mümkün olmaz.